

مقدمه

ادبیات کودکان و نوجوانان مقوله‌ای سهل و ممتنع است. سهل از آن جهت که چون مخاطبان آن کودک و نوجوان هستند، به جد گرفته نشود و گمان برند که می‌شود ساده‌انگارانه به آن پرداخت و ممتنع از این روی که عبور از ساده‌انگاری و رسیدن به درجه‌ای از توانمندی برای ارائه خدمات شایسته به نسل جوان تلاشی بی‌وقفه و مستمر و توأم با سخت‌کوشی و ممارست لازم دارد.

نخست باید شناختی واقع‌بینانه از کودک و نوجوان داشت، یعنی تلاش برای شناخت آنها آن‌گونه که هستند نه آن‌گونه که ما می‌خواهیم یا تصور می‌کنیم باید باشند. سپس شناخت عمیق آثاری است که ادبیات کودکان می‌خوانیم و پی‌بردن به قابلیت‌ها و ظرفیت‌های بالقوه این آثار و سرانجام شناخت راه‌ها و روش‌هایی است که بتوان همه این ظرفیت‌ها و قابلیت‌ها را در خدمت نسل نوجویی قرار داد که هزاره سوم و سده آینده را با تمام دستاوردها و چالش‌هایش پیش رو دارد.

همه پدران و مادران، کتابداران، آموزگاران، نویسندگان، شاعران، تصویرگران، ناشران، فیلمسازان و هنرمندان عرصه نمایش و فیلم کودک، برنامه‌سازان رادیو و تلویزیون، سردبیران و روزنامه‌نگاران و دست‌اندرکاران نشریات کودکان و برنامه‌ریزان فرهنگی نیازمند چنین شناختی هستند تا حاصل تلاش‌های هماهنگ و مستمر آنها سبب بالیدن نسل نوجویی شود، اندیشه‌ورز، که بکاود، بخواند، بپرسد و روی پای فرهنگ خود بایستد.

کتاب حاضر حاصل سی سال تجربه شخصی در حوزه ادبیات کودکان است، چه در لباس یک دانشجو که الفبای آن را در محضر استادان آموخته و چه در جایگاه یک معلم و با بیش از 25 سال تدریس مستمر این درس در مقاطع کاردانی، کارشناسی و کارشناسی ارشد در رشته‌های کتابداری، تعلیم و تربیت و هنر و چه چهار سال کار مستمر تجربی با نوجوانان عضو کتابخانه کانون اصلاح و تربیت تهران؛ اثری است برآمده از تجربه که امید است به کار آید.

کتاب از سه بخش و پانزده فصل تشکیل شده است:

بخش اول با عنوان **کودک و نوجوان، کتاب و خواندن** چهار فصل را دربرمی‌گیرد. فصل اول به شناخت اجمالی کودکان و نوجوانان اختصاص دارد، چرا که بدون شناخت مخاطب و توانایی‌ها و علایق و نیازهایش همه تلاش‌ها نقش بر آب خواهد شد. در فصل دوم امر مطالعه، نیازها و علایق و موانع و مشکلات و راهکارها مورد بحث قرار می‌گیرد. فصل سوم به تعاریف، نظریه‌ها، اهداف و ارکان ادبیات کودکان و نوجوانان اختصاص دارد و فصل چهارم ضوابط و اصول کلی انتخاب کتاب برای کودک و نوجوان را مورد بحث قرار می‌دهد.

بخش دوم **ادبیات کودکان، روند رشد در جهان و ایران و انواع** نام دارد که شامل فصل‌های پنجم تا دوازدهم است و به روند رشد ادبیات کودکان در جهان و ایران، ادبیات شفاهی قلمرو جادوی کهن، داستانهای شگفت‌انگیز نو، قلمرو جادویی جدید، داستانهای واقع‌گرا، شعر و آثار مستند، و انواع ادبیات کودکان می‌پردازد.

بخش سوم با عنوان **کتاب کودک، رسانه‌ها و راهکارها** که شامل فصل‌های سیزدهم تا پانزدهم است. ابتدا به کتابهای تصویری، کتابهای مصور، رسانه‌های ارتباط جمعی، روزنامه‌ها و مجلات، برنامه‌های رادیویی و تلویزیونی و نمایش و سینما می‌پردازد و سپس فعالیت‌هایی را بررسی می‌نماید که بر مبنای کتاب صورت می‌گیرد و سبب علاقه‌مندی کودکان به مطالعه می‌شود.

کتاب دارای دو پیوست است که در پیوست اول مهم‌ترین مؤسسه‌های ملی و بین‌المللی فعال در حوزه ادبیات کودکان به اجمال معرفی می‌شود و پیوست دوم به معرفی نمایشگاهها و جوایز ملی و بین‌المللی کتاب کودک و نوجوان اختصاص دارد. نمایه موضوعی پایان بخش کتاب است. نگارنده امیدوار است همکاران گرامی و مدرسان محترم درسهای ادبیات کودکان و نوجوانان با سهیم کردن نظریات خود به هر چه کامل‌تر شدن کتاب کمک کنند که یک تجربه وقتی همگانی می‌شود که در تعامل با تجارب دیگران قرار بگیرد.

در خاتمه بر عهده خود می‌دانم که از همه همکاران و یاورانی که مرا ترغیب به نوشتن این تجربه‌ها کردند و امکان عملی آن را برای بنده فراهم آوردند تشکر کنم، به خصوص از دو همکار گرامی آقایان دکتر عباس حرّی و حسین مختاری معمار که مرا به همکاری با «سمت» فرا خواندند و یاوران همیشگی‌ام در شورای کتاب کودک خانمها توران میرهادی، نوش‌آفرین انصاری و منصوره راعی که جای خالی کتاب را به بنده یادآوری فرمودند و با پشت‌گرمی آنها بود که شهامت گام گذاشتن در این وادی را یافتم به خصوص خانمها انصاری و راعی که تمامی یا بخشهایی از کتاب را خواندند و با پیشنهادهای دقیق و موشکافانه خود راه را برای بنده هموار کردند و همکاران گرامی در کتابخانه تحقیقاتی شورای کتاب کودک خانمها شهلا افتخاری و لیلا ترکاشوند که با گشاده‌رویی و سخاوت مجموعه ارزشمند شورا را به روی من گشودند و خانم باسمه رضایی ریاست محترم کتابخانه دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران که مرا در راه دراز جستجو برای منابع تا بیرون مرزها نیز یاری رساندند. همچنین همکاری صمیمانه بنیاد پژوهش تاریخ ادبیات کودکان را در فراهم آوردن تصاویر مربوط به بخش کتابهای تصویری ارج می‌نهم و از همکاران گرامی آقای فریدون عموزاده خلیلی در انجمن نویسندگان کودک و نوجوان، آقای حسین ابراهیمی (الوند) در خانه ترجمه کودک و نوجوان، آقای محمد هادی محمدی در مؤسسه پژوهش تاریخ ادبیات کودکان، سرکار خانم مریم احمدی در مؤسسه مادران امروز و سرکار خانم شهره یوسفی در مؤسسه پژوهشی کودکان دنیا و آقای جمال‌الدین اکرمی در انجمن تازه تأسیس تصویرگران کتاب کودک که اطلاعات مربوط به انجمنها و سازمانها را که هیچ کجا مکتوب نشده بود در اختیار بنده قرار دادند و سرانجام همه آنهايي که اگر نامشان در اینجا نباشد یادشان با من است و بار امانتشان را بر دوش خواهم داشت سپاسگزاری می‌کنم.

امید است حاصل این تلاش، گام کوچکی باشد در تألیف کتابهای درسی ارزنده در این مقوله سهل و

ممتنع.

ثریا قزل‌ایاغ

تیرماه 82